

PATENTBELASTING

Rinus Suijkerbuijk

In het Regionaal Historisch Centrum Limburg (RHCL) te Maastricht is onder nummer 03.01 het zogenaamde Franse Archief te vinden. Daar zijn de archivalia ondergebracht die uit de periode van het Departement de la Meuse Inférieure (Nederraas) bewaard gebleven zijn. En onder inventarisnummer 4121 trekt dan de rol (kohierlijst) van de patentbelasting over An X (ca. 1801) van de gemeente Houthem de aandacht.

DÉPARTEMENT DE LA Meuse-Inférieure, ARRONDISSEMENT de Houthem-St. Gerlach COMMUNE de Houthem		PATENTES DE L'AN X. RÔLE DES DROITS DE PATENTE Dux pour l'an dix.									
POPULATION, 1793 habitem. EMARGEMENTS.	NOMS DES PROPRIÉTAIRES ou titulaires inscrites à la Patente.	ÉTAT, COMMENCE, industrie ou profession la plus imposable.	Classe N.	FIXATION des droits de Patente. Droits Raux.	Classe N.	Classe N.	Classe N.	TOTAL	OBSERVATIONS.		
	1. G. G. G. G.		3	10	10	10	10	10			
	2. G. G. G. G.		3	10	10	10	10	10			
	3. G. G. G. G.		7	10	10	10	10	10			
	4. G. G. G. G.		7	10	10	10	10	10			
	5. G. G. G. G.		7	10	10	10	10	10			
	6. G. G. G. G.		7	10	10	10	10	10			
	7. G. G. G. G.		7	10	10	10	10	10			
	8. G. G. G. G.		7	10	10	10	10	10			
	9. G. G. G. G.		7	10	10	10	10	10			
	10. G. G. G. G.		7	10	10	10	10	10			
	11. G. G. G. G.		7	10	10	10	10	10			
	12. G. G. G. G.		7	10	10	10	10	10			
	TOTAL			10	10	10	10	10			

Wat behelst de patentbelasting?

In de huidige moderne tijd weet men wel ongeveer wat het woord "patent" betekent. Patenten en octrooien zijn dan de door de Overheden (middels centrale Octrooibureaux of Patentambten) verleende, anderen uitsluitende, exclusieve rechten voor het exploiteren van uitvindingen.

In Houthem zullen wel niet zoveel uitvindingen zijn gedaan die omstreeks 1800 aanleiding konden geven tot het heffen van belasting op uitvindersrechten. Het was dan ook niet meer of minder dan een leges/contributie voor de vergunning om in een jaar een bepaald bedrijf of onderneming te mogen uitoefenen¹.

Het Ancien Régime, met Tienden, betalingen aan Heren, Kerken, Kloosters en afdrachten aan de (Hollandse) Staten-Generaal had afgedaan. Nieuwe heersers, die gelijkheid, broederschap en vrijheid brachten, konden natuurlijk ook **niet zonder inkomsten. Er werden dus van allerlei "belastingen" verzonnen** waaronder die op deuren en vensters en op patenten (er waren nog geen zonnepanelen, anders waren die zeker, zoals in Spanje nu, belast).

Reeds direct na de Franse intocht, in het jaar 5 (ca. 1796) werden de eerste patentkohieren opgemaakt, waarschijnlijk ook voor de gemeente Houthem. Het enige van Houthem bewaarde kohier leek aanvankelijk het hiervoor vermelde over het jaar 10 (ca. 1801).

Patentplichtigen

Ondernemers waren, al naar gelang hun bedrijvigheid, grootte van hun onderneming, omzet enz. verplicht om zich een patent te verschaffen door, ten gemeentehuize een vooraf vastgesteld bedrag te betalen.

Ingedeeld in klassen, bijvoorbeeld 3 voor brandwijnstokers, 5 voor wagenmakers, 6 voor (hoef)smeden en 7 voor herbergiers/bierschenkers werd (in Houthem) een vast tarief gehanteerd van 15, 5, 4 en 3 francs per patent voor één jaar. Na betaling werd aan de ondernemer een gezegeld ontvangstbewijs uitgereikt, dat hij in zijn onderneming ten allen tijde aan controleurs moest kunnen tonen.

Patentkohier van Houthem An X (ca. 1801)

De (in de Franse taal geschreven) gegevens uit de bewaard gebleven rol op de patentrechten zijn in de volgende tabel weergegeven. De schrijfwijze van de **familienamen was nog niet gestandaardiseerd; er werd "op het gehoor" opgeschreven**. Het schrift is vaak ook nog moeilijk te lezen:

¹ De aanduiding "patent" als vergunning is nog steeds terug te vinden in de binnenvaart op de Rijn waar, na examen, vijf verschillende Rheinpatent afgegeven kunnen worden, die de schipper machtigen om zelfstandig, zonder loods, te mogen varen tot bijvoorbeeld Mannheim of Bazel. Naast o.a. het Grote en Kleine Patent is de nieuwste mogelijkheid het **Radarpatent**, om onder alle weersomstandigheden en ten allen tijde op de "watersnelweg Rijn" te kunnen en mogen varen.

Is nr. 8 Jean Smate(??) te identificeren als de schrijnwerker Jan Smeets die in 1796, volgens de inwonerslijst/volkstelling ², te St. Gerlach 62 woonde? Is nr. **10, Comeille Dohmen, een na 1796 in Houthem gearriveerde "bierschenker/-caféhouder"?** Of is het misschien Cornelis Donkers, de in 1796 te Houthem 90 wonende 68-jarige gegageerde soldaat en glaaser?

Een woonadres is in de rol niet vermeld, maar in de tabel cursief ingevoegd uit de gegevens uit de volkstelling uit An V (ca. 1796).

Patentbelasting Houthem An X

Nr.	Naam	"Woonadres"	Bedrijfsactiviteit	Recht (Francs)				Voldaan op
				clas	vest	vari	tot.	
1	Geuskens, Guillaume	<i>St. Gerlach 44</i>	Brandewijnstoker	3	15	5	20	16 Germinal en 19 Vendemiaire
2	Philippi, Bernard	<i>Houthem 74</i>	Brandewijnstoker	3	15	3	18	20 Pluviôse en 6 Vendemiaire
3	Lemmens, Guillaume	<i>Houthem 79</i>	Kleine bierverkoop	7	3		3	25 Nivôse
4	Schaaps, Dirck	<i>Houthem 83</i>	Kleine bierverkoop	7	3		3	24 Vendemiaire
5	Vandenschueren, Michael	<i>St. Gerlach 49</i>	Kleine bierverkoop	7	3		3	25 Nivôse
6	Thomassen, Jean	<i>Broekhem 16</i>	Kleine bierverkoop	7	3		3	25 Nivôse
7	Duijzings, Chrétien	<i>Houthemerberg 2</i>	Kleine bierverkoop	7	3		3	25 Nivôse
8	Smate(??), Jean		Kleine bierverkoop	7	3		3	25 Nivôse en 18 Fructidor
9	Maas, Leonard	<i>Strabeek 38</i>	Wagen/raadmaker	5	5	2	7	29 Vendemiaire
10	Dohmen, Comeille		Kleine bierverkoop	7	3		3	29 Nivôse, 15 Fructidor en 2 Pluviôse
11	Curvers, Pierre	<i>Houthemerberg 4</i>	Kleine bierverkoop	7	3		3	
12	Stassen, Pierre	<i>Houthem 88</i>	Kleine bierverkoop	7	3		3	29 Nivôse
13	Kleuters, Guillaume		Kleine bierverkoop	7	3		3	29 Nivôse en 29 Prairial
14	Geuskens, Daniel	<i>Ondereststraat 121</i>	Kleine bierverkoop	7	3		3	
15	Sarolaa, Jean Thomas	<i>Houthem 86</i>	Kleine bierverkoop	7	3		3	20 Vendemiaire
16	Bosch, J[ean]nes	<i>Houthem 70</i>	(Hoef)smid	6	4		4	29 Nivôse
Totaal				75	10		85	

Op een bevolking van 449 inwoners waren er dus 2 brandewijnstokers en 12 bierverkopers. Geen van deze patenthouders had in 1796 deze activiteit als **enige inkomensbron aangegeven. Het was dus meer een bijkomende "werkzaamheid",** waarschijnlijk in een nog mindere accommodatie dan die Harrie Leukel in de **"Drie Koningen" te Vroenhof** ³ de muzikanten van het Houthems muziekcorps kon bieden: **meer een bierje in de "gooi kamer".** Hun hoofdberoep lag in de landbouw, als pachter, hovenier, akkerman of dagloner.

De herbergiers, Cornelis Stassen te Strabeek 26 en Hendrik Willems te Strabeek 22, en brander J.H. Remond te St. Gerlach 46 uit de inwonerslijst 1796 hebben geen patent aangevraagd; hadden zij hun activiteit beëindigd of vonden zij dat overbodig?

² Fons Heijns, 'De inwonerslijst en gezinsreconstructie van Houthem anno 1796', 't Sjtiegelke (1966) nr.5, p. 22-39; de originele gegevens zijn te vinden in het RHCL, Frans Archief 03.01 onder inventarisnummer 1059f.

³ Voor wie zich Harrie Leukel en de lokaliteit (verenigingslokaal van de **"harmonie"**) nog kunnen herinneren.

Nader onderzoek naar de patentbelasting

Nadat dus direct na de annexatie van de Landen van Overmaas ⁴ in het jaar V van de Franse Republiek de Patentbelasting was ingevoerd, is deze belasting-wet in de loop der jaren verfijnd, aangevuld, van uitzonderingen voorzien, enz., kortom zoals het tegenwoordig bij nieuwe wetten ook geen uitzondering is. Viel bijvoorbeeld het bierbrouwen onder de patentbelasting, al snel werd daar een uitzondering voor privé eigen gebruik gebrouwen bier op gemaakt. [Put- en regenwater was niet altijd betrouwbaar drinkwater, vandaar dat iedereen beter, laag-alcoholisch, bier ging drinken, hetgeen ook vaker door particulieren thuis gebrouwen werd].

In de jaren 1796 tot 1809 zijn er een stroom van wetten en circulaires bij de prefektuur te Maastricht, vanuit Parijs, binnen-gekomen. En daarvan moesten de gemeenten, en de betalings-plichtigen op de hoogte gebracht worden. De drukkers beleefden gouden tijden! Er is een dossier **"Patentes Instructoria" gevormd** waarin de werkelijk geïnte-

resseerde genoeg materiaal kan vinden voor een proefschrift; de liefhebber raadplege RHCL 03.01-4071! Hier wordt beperkt tot het opnemen van een tabel voor de van de bevolkingsomvang afhankelijke rechten. [Houthem had, zoals in de kop van het vorenvermelde kohier is opgenomen, 449 inwoners, zodat de beroepsuitoefenaren in de laagste categorie vielen].

Daarnaast bestond er nog een vast (hoog) tarief voor onder meer bankiers, die immers niet gebonden waren aan een bepaalde stad of inwoneraantal daarvan.

Oorspronkelijke tabel van de in Francs verschuldigde Patentbelasting, afhankelijk van het aantal inwoners

Klasse	Meer dan 100.000	50.000 tot 100.00	30.000 tot 50.000	20.000 tot 30.000	10.000 tot 20.000	5.000 tot 10.000	minder dan 5.000
1	300	240	180	120	80	50	40
2	100	80	60	40	30	25	20
3	75	60	45	30	25	20	15
4	50	40	30	20	15	10	8
5	40	32	24	16	10	8	5
6	30	24	18	12	8	5	4
7	20	16	12	8	5	4	3

⁴ De vanuit Den Haag gezien aan de overzijde van de Maas gelegen onder de Staten-Generaal vallende territoria.

Alle begin is moeilijk

Het Franse bestuur had moeite met het vaststellen van de kantons- en gemeentegrenzen. En natuurlijk met het invoeren van allerlei, nieuwe, wetten, waar nog niemand mee vertrouwd was. Daarbij kwamen ook nog de oorlogslasten die vanuit Parijs aan de Departementen werden opgelegd, en op de burgers verhaald moesten worden, middels belastingen en opcenten daarop. Moest een patentplichtige uit Houthem aanvankelijk aan de Ontvanger te Heerlen betalen, om vanaf de Kantonhoofdplaats Valkenburg het patent te krijgen, waarna het kohier te Maastricht werd goedgekeurd (voorzien van een serie ambtelijke handtekeningen) later ging het, via het plaatselijke gemeentehuis, gemakkelijker.

Van het jaar 1811 zijn de lijsten met namen van de patentplichtigen uit bijna alle plaatsen in het Departement der Nedermaas bewaard gebleven ⁵, maar Houthem ontbreekt (waarschijnlijk eerder doordat die **lijst "even geleend werd"** dan door het niet langer patentplichtig zijn).

Als er met een nieuwe activiteit begonnen wordt, worden (te) uitvoerige procedures gevolgd met een (te) minitieuze administratie. Onder de kantonhoofdplaats Fauquemont (Valkenburg dus) is een register bewaard gebleven waarin (jaar V en VI) op datum van uitgifte werd aangetekend aan wie een patent-(papier) was afgegeven, nadat een quitantie was overgelegd dat aan de Ontvanger der Registratie te Heerlen een aantal francs was betaald. Daaronder Houthemse patentplichtigen als distillateurs Guillaume Geuskens, Bernard Philippi en G.H. Remund, deurwaarder/gerechtsbode Verham, metselaar vande-Wyer, vleesslachter Moïses Kaan, bier- en wijnhandelaar Corneille Donkers, varkenshandelaar François Duizings.

N° 530

Le 1er Melchior de St. a. l'ère d'élire une Patente au Citoyen Cornille Donker de Houthem pour la profession de marchand de Vin et Eau de Vie en détail, et a payé au Citoyen Moïses Kaan, Secrétaire de l'Administration à Fauquemont la somme d'un franc sans la quittance de Melchior de St. a. l'ère a signé.

⁵ RHCL Frans Archief, inventarisnummer 4091

Burger Cornelis Donkers was hiermede gepatenteerde *cabaretier* die in zijn *cabaret* te Vroenhof [Houthem 90] aan *journaliers* zijn diensten mocht aanbieden: aan (onder meer) dagloners mocht hij dus als kroegbaas alcoholische dranken schenken. Met journalisten en cabaretiers in de tegenwoordige taalopvatting heeft het niets van doen.

Bezwaren

Belastingplichtigen zijn het vaak niet eens met de hen opgelegde belastingen. **En zeker niet als de overheid een nieuwe "melkkoef" uit de hoge hoed heeft getoverd.** Zo ook werden er aanvankelijk bezwaren gemaakt tegen de hoogte van de patentbelasting.

Jan Willem van Can (inwoner van Houthem) werd gemaand om aan het kantoor te Heerlen, ter voorkoming van vervolgingskosten, 21 francs te komen betalen voor zijn patent als "*fabriquant d'eau de vie*". In zijn bezwaarschrift voert hij aan slechts een kleine landarbeider te zijn, belast met de voeding van een zwangere vrouw en negen kinderen; hij is geen fabrikant, maar verkoopt slechts zo weinig *eau de vie*, dat de hele omzet in zijn *cabaret* nauwelijks 21 *livres* te boven gaat. [Na de nodige papieren wordt hij van de lijst der patentplichtigen afgevoerd].

Houthemenaar Bernard Philippi ⁶ voelt zich bezwaard omdat hij lang niet zoveel graan verstookt als men hem voor zijn patent als distillateur aanwrijft. De molenaar H.J. Quaedvlieg ⁷, en de plaatselijke *agent-adjoint* verklaren dat hij niet meer dan drie of vier maten graan per week omzet. [Zijn belast geachte omzet wordt verlaagd, maar het vaste tarief blijft, uiteraard, gehandhaafd].

Belastingarchieven blijken minder saai dan gedacht: er zijn leuke wetenswaardigheden over de vroegere levenswijze in ons Heem in te vinden.

De patentbelasting werd in 1896 afgeschaft (en vervangen door andere ondernemerslasten).

Gezegelde aanmaning aan "levenswater-fabrikant" burger Bernard Philippi te Houthem.

⁶ Hij woonde te Houthem 74, een woning die gelegen heeft ter plekke waar later de timmerwerkplaats Curfs en kruidenierswinkel Gezusters Curfs gevestigd was, nu Vroenhof 52/58.

⁷ Was als molenaar te Geulem in het Jaar VII 27 Francs voor zijn patent verschuldigd.